

»GOVORENJE DUŠE OSUJENE . . .« U MARULIĆA I GLAGOLJSKA KNJIŽEVNOST

Antonija Zaradija

U književnu ostavštinu Marka P. Marulića (1450—1524), s kojim počinje naše umjetničko pjesništvo, a koju je brižno sakupljao Ivan Kukuljević Sakcinski, ubraja se i pjesma »Govorenje duše osujene i odgovor Isusov«¹, čiju je autentičnost ispitao i potvrdio Vatroslav Jagić², što je do danas općeprihvaćeno bez obzira na oprečne tvrdnje R. Strohala^{2a}.

Ova pjesma čiji se prijepis danas nalazi u Lucićevo »Vrtlu« br. 324 (druga polovina XVI st.) i u Lulićevo zborniku br. 339 (početak XVII st.)³, pisana u dvanaesterцу s dva glavna akcenta u hemistihu kao i većina Marulićevih pjesama, pripada literarnom žanru prenja (contrasti, debats, Streitgedichte, story), odnosno sporu duše i tijela. Ta posebna srednjovjekovna književna vrsta koja je na granici fabularne i refleksivne moralno-didaktičke proze, kod Marulića se, kao što vidimo, javlja u stihovima racionalno suprotstavljajući oprečne elemente na kojima se gradi antiteza kao dominantni princip strukture sada poetskog gradiva⁴. Fabulu, kao osnovni element prozne strukture Marulić ovdje gotovo potpuno potiskuje, a određenu ideju, odnosno problem postavlja na prvo mjesto. Racionalnom i logičnom razgradnjom postavljenog problema pjesnik spontano ulazi u sfere ljudskog duha, te time daje smjernice refleksivnog poetskog ostvarenja.

Ovim se žanrom, sada versificiranim, nastavlja ona srednjovjekovna književna tradicija moralističko-didaktičkog karaktera s eshatološkom tematikom čiji je oformljeni početak u »Visio Philiberti« ili »Viziji Sv. Bernarda«.

Očito je da je problematika i kompozicija poznate Vizije Sv. Bernarda poslužila Maruliću kao osnovni model⁵ za izgradnju »Govorenja duše osujene ...«, jer se iz meditacija Sv. Bernarda razvio motiv »prepiranja duše s tijelom« u medijevalnoj književnosti. Zanimljive su rasprave o porijeklu ovog motiva i načinu njegova širenja u gotovo svim literaturama srednjega vijeka, o čemu je naročito opširno pisao T. Batjuškov⁶.

Osnovni problem života i smrti okupirao je čovjeka oduvijek, pa je teško uspostaviti vremensku odrednicu nastanka ovog motiva, jer mu tragove nalazimo u najstarijim civilizacijama. Prihvaćeno je da se pod Vizijom Sv. Bernarda, poznate u latinskim tekstovima pod imenom Visio Philiberti⁷, očuvalo pregovaranje duše i tijela, te da je njen autor engleski biskup Robert, Filibert Grosseteste, teolog i filozof s kraja XII i početka XIII stoljeća iz Lincolna. Tražeći još dalje, došla sam do nekih zanimljivih hipoteza o eventualnom porijeklu ove vizije, čiji bi se začeci mogli tražiti u Vita S. Brendani, To što je nastanak Visio Philiberti vezan za Englesku, odnosno Irsku, treba tražiti upravo preko Sv. Brendana (VI st.) koji pripada drugoj grupi irskih svetaca i onom razdoblju u kojemu su svećenici važniji od biskupa⁸. Prve vijesti o Sv. Brendanu nalaze se u Vita S. Columbae (ed. W. Reeves, Dublino 1857, str. 192—194) gdje se između ostalog govori o problemu smrti i viziji Brendanove duše, iz čega se također vidi i postojanje dokumenata o nekim Brendanovim djelima (poznatih javnosti do XV st.), koja na žalost do nas nisu došla, a od čega je nešto inkorporirano u Navigatio Sancti Brendani (najstariji prijepis iz IX st.)⁹. Međutim, problem se javlja kada se u priče o Sv. Brendanu iz Bira upliće legenda o Sv. Brendanu iz Clonferta¹⁰, te svi naponi da se ta dva lika razdvoje ostaju bezuspješni¹¹, a likovi se potpuno poistovjećuju u jedan kult koji se iz Irske proširio u Škotsku, Englesku, Francusku i ostale zemlje Evrope sve do baltičkih obala¹². Naime, nije rijedak slučaj da se u irskoj književnosti u legende o istaknutim svecima unose elementi života i drugih manje poznatih im imenjaka. Obratan slučaj nije poznat, ali ovaj primjer kao da je izniman. Smatra se naime, da je Brendan iz Bira bio poznatiji i štovaniji u ranijem periodu, što potvrđuju i razne

genealogije (cf. *Corpus Genealogiarum hibernicarum*, ed. M. A. O'Brien, Dublino 1961, str. 279), a da Brendan iz Clonferta, zbog velikog broja osnovanih samostana i župa do IX st. nadilazi Sv. Brendana iz Bira čija legenda sada ulazi u legendu o Sv. Brendanu iz Clonferta, koji postaje glavni svetac.

Eshatološki motivi, mistične vizije legendarnih Brendanovih putovanja, do te mjere postaju popularni da se masovno koriste u raznim proznim i poetskim djelima kroz stoljeća. Tako je poznat dokument o versificiranoj verziji legende o Sv. Berndanu na francuskom iz XII st. posvećene ženi engleskog kralja Henrika I (1068—1135), koju je sastavio anglo-normandski opat Benedikt iz Glouceстера koga spominje i biskup Robert, Filibert Grosseteste¹³ do koga dopijeva Benediktova legenda u stihovima, i više se nigdje ne spominje, a čije elemente nalazimo u *Visio Philiberti*^{13a}. Filibertov razvijeni filozofski duh¹⁴, široka teološka naobrazba i literarni dar, ostvaruju se u *Visio Philiberti*, djelu koje ubrzo izrasta u obljublenu književnu kategoriju srednjega vijeka, te se pod spomenutim imenom javlja u latinskim, francuskim i engleskim rukopisima, doživljavajući kroz stoljeća razne preinake i obrade¹⁵.

Kako se legenda o Sv. Brendanu, koja bi kao što smo vidjeli ležala u osnovi *Visio Philiberti*, obogaćivala fantastičnim vizijama, nevjerojatno se brzo proširila po cijeloj Evropi, a ime Sv. Brendana doživljava različite promjene u različitim verzijama: lat. *Brandanus*, *Brendanus*, fr. *Brandan*, *Brandaines*, *Brandon*, *Brendon*, tal. *Brandano*, *Brendano*, *Bernandano*, *Bernando*, *Bernardo*¹⁶. Dakle, u mlađim talijanskim rukopisima ova vizija se iz nepoznatih razloga počinje pripisivati Sv. Bernardu, jednom od najglorificiranijih srednjovjekovnih svetaca^{16a}. Da li se ovdje radi o konfuziji u imenima i greški prepisivača, ili je razlog dublji, teško je s pouzdanjem za sada utvrditi^{16b}. Ako pak naše verzije usporedimo s raznim verzijama *Visio Philiberti*¹⁷, očito je da latinska obrada nije služila u potpunosti predloškom našim glagoljskim prepisivačima, već talijanska, što nam potvrđuje već i sam naslov: *Vidienie svetago Brnarda*¹⁸.

Ali vratimo se M. Maruliću!

Osnovna ideja i tematska obrada tih tzv. vizija je svugdje ista, ali »Govorenje duše osujene...« po mom mišljenju ima nešto više, a to je ono o čemu govori Veselovskij; подѣм личнаго настроенія. Ta izrazito individualna psihološka iznijansiranoost ove pjesme, ni u jednom

trenutku ne narušava pjesničke norme onog vremena (a i sam pjesnik kaže da su stihovi njegovi nastali »... po običaju naših začinjavac, i jošće po zakonu onih starih poet ...«)¹⁹, već naprotiv, uz opsežne sintaktičko-stilske klišeje, nastale u stoljetnim evolucijskim procesima glagoljskih tekstova i poezije antičkih pjesnika, uzrokuje različite efekte, koji dovode do »karakteristične bipolarnosti s obzirom na namjenu kojoj je ova pismenost služila«²⁰. Prema istraživanjima o izražajnim karakteristikama u jeziku glagoljaša²¹, Marulićev jezik, o kom je prvi put pisao Luko Zore krajem prošlog stoljeća, istina je da odražava mješovit jezik dalmatinskih gradova XV i XVI stoljeća, ali je isto tako rezultat široke Marulićeve humanističke kulture i obrazovanja, temeljenih na grčkim i rimskim literaturama, toj vječnoj riznici književnog gradiva i inspiracije čija je neprolaznost u tome što u oslikavanju čovjeka doseže nivo sveopćeg i sveljudskog. Kroz tu monolitnu osnovu Marulićev jezik se filtrira i dobija šire razmjere s obzirom na glagoljska ostvarenja čakavske književnosti do Marulića, upozoravajući na razvojni kontinuitet slobodnijeg i nijansiranijeg izraza u prenjima, te snažno povezujući izraz glagoljskih pisaca s književnim jezikom kasnijih čakavskih pjesnika²². Kao poznavalac i sljedbenik glagoljaške tradicije koja je utemeljena u njegov stvaralački opus, o čemu piše i M. Hraste navodeći »... da je Marulićev književni jezik imao pred sobom neku književnu ili bolje kulturnu tradiciju, pa su se u njemu morali odražavati tragovi barem nekih do tada napisanih spomenika i kulturnih sredina«²³, Marulić nasljeđuje dio glagoljaškog bogatog vokabularnog fonda uz što se nadovezuju brojni pjesnikovi kalkovi sintaktičke prirode, pa talijanizmi, romanizmi, grecizmi itd. Poput »starih poeta«, Marulić kao i svi veliki stvaraoci ujedinjuje postojeću domaću tradiciju s onom opće priznatom, učenom. To posebno vrijedi za njegov dvostrukorimovani dvanaesterac koji je bio povlastica učenih pjesnika, a u Marulićevo doba se upotrebljavao na cijelom području od Senja do Dubrovnika. Tako pjesnik uspješno spaja pučke i umjetne elemente, a da pritom ne zanemaruje svoju pjesničku inventivnu aktivnost, te tako sudjeluje u evoluciji i obogaćivanju hrvatskog jezika koji dokazuje strukturu i funkcionalnost našeg izraza i njegovu mnogopotrebnu vrijednost iz čega se da zaključiti o postojanju već izgrađenog jezika jednog prosvijećenog naroda. Upravo je Marulićevo stvaralaštvo most ili ona čvrsta spona medijevalne, predrenesansne književne baštine i kasnijih literarnih dometa, što potvrđuje i sintaktičko-stilska analiza Marulićevih

djela²⁴, koja u velikoj mjeri počiva na tradicionalnim stilskim shemama koje unose neposrednost pjesnika i pojačavaju njegov kontakt s čitaocima. Tako upotreba sinonima npr., to jest sinonimskih nizova, što je utjecaj i narodne poezije²⁵ djeluje na intenzitet doživljaja i pojačava osnovno značenje, kao npr. u ovih nekoliko primjera iz »Govorenja duše osujene ...«:

grišan bih i kriv (12)

sad sam pun čemera, pun svake gorkosti (14)

tužni, nesrični ja (17)

muku, trud, nepokoj, tripit ne prestanu (44)

izgubih vrimenju i vikovnju radost (45); itd.

Za stvaranje posebnog ritma, tzv. »stilskog staccata« (E. Hercigonja) koji pobuđuje osobitu pažnju čitaoca i koncentrira je naročito na akciju, često je ponavljanje veznika:

ni s' svita pojti tja, ni doli u paklu prit (18)

koli lip bih, koli se jak rvah (47)

i mista, i kuti (42)

Ovo su samo dvije vrste primjera pomoću kojih se odmah uočava prisutnost nasljedovane stilske baštine i njeno sada umjetničko oblikovanje. Ako bismo se više udubili u istraživanje metafora, rime i drugih lingvističkih elemenata kojima se pjesnik služio u kreaciji vlastitog stila, primijetili bismo osobitu izrazitost i Marulićeva slikarskog talenta koji putem vizualnih elemenata i pikturalnih predodžbi utječe na istančanost doživljaja²⁶.

Čitajući ovu Marulićevu pjesmu, pred sobom sam imala i glagoljski tekst vizije Sv. Bernarda iz Oxfordskog zbornika²⁷ iz XV st., a koji se pod signaturom M. S. Can. Lit. 414 čuva u Bodleianskoj biblioteci u Oxfordu²⁸. Poznato je da je oxfordski tekst prepisan iz glagoljske matice čije je vrijeme nastanka po S. Ivšiću oko 1400. god.²⁹

Koliko je Marulić poznavao glagoljske prijevode i da li ih je uopće poznavao, teško je tvrditi, ali je moguće zaključiti iz dosadašnjih spoznaja (ovdje posebno mislim na studiju J. Hamma: »Marulić i Judita«), o njegovoj naobrazbi i književnim porivima, pjesnikovo dobro poznavanje glagoljske književnosti kao tradicionalne hrvatske baštine, a oso-

bito prenja, čijim se pisanjem on jedini bavio, tako omiljenih u srednjem vijeku, a i kasnije.

Uspoređujući tekst vizije Oxfordskog zbornika i Marulićevo »Govorenje duše osujene ...« zapažamo da glagoljski tekst donekle leži u osnovi Marulićeve poezije istog žanra, ne samo po ideji, već i po stvaranju čitalačke atmosfere, ali se osjeća posebna umjetnička izmodeliranost Marulićevih stihova i autoritet pjesnika. Navest ću samo nekoliko primjera iz »Govorenja duše osujene ...« i vizije Sv. Bernarda iz Oxfordskog zbornika, u kojima se može zamijeniti intuitivna duhovna kreativnost pjesnika naspram prepisivačke linearnosti u Oxfordskom zborniku:

»Ajme nevoljni ja, ča ću učinit ...« (9)

»O nevolno tilo gdo tobu raz'bi ...« (COxf 8a/13—14)

»Življah u raskoši, štovahu me sluge,
sad je zlo i loše bolizni ter tuge ...« (25—26)

»Gdi su sad sluge tvoe

ke za tobu postupahu . vidi tebi

sa v'sih stran' časti prinošahu ...« (COxf 8a/18—21)

»Proklet bud' oni dan, ki sam se rodio ...« (39)

»O tugo bole biše i ne roditi se ...« (COxf 8b/14)

U svakom od ovih primjera (a ima ih mnogo) možemo osjetiti naročito izraženu sugestivnost i fini senzibilitet Marulićevih stihova, dok u gotovo identičnim rečenicama Oxfordskog zbornika iznijansiranosti i napetosti te vrste nema.

Naročito mi je bilo zanimljivo promatrati one stihove koji na poseban način izriču bol naglašenu uzvikom AJME. Pošto je tekst Oxfordskog zbornika statičniji i s mnogo manje ekspresija, u usporedbi s Marulićevim stihovima, izvjesne usklične fraze se u njemu ponavljaju:

o nevolno telo (2X) 8a/13; 8c/5

o telo nečisto 8a/39

o telo moe proklato 8d/6

oime telo 8b/21

o tugo 8b/13

o tugo moê 8a/38

U Marulića je pak broj ovakvih izraza manji (8 : 5), ali su oni daleko upечатljiviji, a svaki je poput eha čija se rezonancija produžuje do narednog stiha istog tipa:

ajme, ajme meni (1); ajme nevoljni ja (11); tužni nesrićni ja (16); ajme teško meni (36); ajme koli lip bih (47); ajme zač ne stvorih za grihe pokoru (53).

Uzvik AJME talijanskog je porijekla (*aj* + proklitika *me* = *ahime*) javlja se u tekstovima od XV. i XVI. st. Stariji oblik mu je *аиме* koji susrećemo i u glagoljskim rukopisima ali dosta rijetko. U cjelokupnom korpusu za izradu crkvenoslavenskog rječnika hrvatske redakcije, pronašla sam samo trinaest primjera uzvika *аиме* (scrib. *аимѣ*) i to u Oxfordskom zborniku (COxf) iz XV st. i Tkonskom zborniku (CTk) iz XVI st. po jedan put, te u Akademijinu zborniku (CAc) iz XV st. jedanaest puta. Uloga ovog uzvika je da potencira psihološki efekt u izražavanju boli i patnje i da kod čitaoca izazove veću koncentraciju i osjećajno saživljavanje s onim što čita. Uz ovo se, naravno, nadovezuje i upotreba izvjesnih glagola koji naglašavaju bolno stanje čovjeka, a kojih u Marulića ima gotovo tri puta više nego u COxf (*drhtati*, *plakati*, *kajati*, *žaliti*, te osobito *vapiti*).

Duboka teološka naobrazba M. Marulića omogućila je pjesniku da s lakoćom transponira biblijske elemente u svoju poeziju, obogaćujući ih pri tom vlastitim duhovnim koloritom pomoću koga ovi dobivaju onu individualnost koje do tada nije bilo. Tako u stihovima 35—36 duša osujena govori:

»Pomoći vapiju, od nikudar je ni,
vučjim glasom viju, ajme teško meni.«

Odabrani glagoli (*vapiju*, *viju*), poredba (*vučjim glasom viju*), usklik boli kao u naricaljkama (*ajme*, *teško meni*), te bezizlazno stanje (*pomoći ... od nikudar ... ni*), stvaraju duboku vizualnu ekspresivnost tako majstorski kreiranu kod Marulića, a kroz koju se ipak nazire u osnovi biblijska pozadina Knjige o Jobu:

»Vičem: 'nasiljel!' — nema odgovora
vapijem — ali za me pravde nema.« (Job 19,7)

Još je zanimljiviji primjer iz stihova 37—38 gdje nabravanje i ubrzani ritam pojačavaju bolnu napetost, te kao da se čitajući stvara fizički osjećaj ubrzanog kucanja srca, što je rezultat takve napetosti:

»Sini, roditelji i slug mojih moći
bratja, prijatelji ne mogu pomoći.«

A u Jobu se u istoj situaciji ne postiže ni ritam, ni dubina, jer epska širina teksta umanjuje intenzitet dramatičnosti koji je toliko jak u Marulića:

»Nestade bližnjih mojih i znanaca,
gosti doma mog zaboraviše me.
Sluškinjama sam svojim kao stranac
neznanac sam u njihovim očima.« (Job 19,14—16)

»Proklet bud' oni dan, ki sam se rodio,
proklet bud' oni stan, gdi sam se dojio.« (Marulić 39—40)

To je još jedan Marulićev prikaz ljudskog očaja u kojem se ritmom i anaforam uspijeva izraziti stres kod čitaoca, dok kod Joba (3,3) ostajemo mnogo mirniji čitajući:

»O, ne bilo dana kad sam se rodio
i noći što javi 'začeo se dječak'.«

Sve ovo nas navodi da zaključimo koliko emocija i vlastitih proživljavanja unosi M. Marulić u svoje stihove te s kolikom iznijansiranosti i osjećajem za dramaturgiju oblikuje refleksivnu poeziju prožetu mističnim srednjovjekovnim elementima »naših začinjavac«. Čini mi se da upravo preko ove pjesme možemo vidjeti intenzivnije unošenje pjesnikovog ega i njegovih duševnih stradanja, koja se uzdižu do univerzalnosti, što ulazi u poetske misaone temelje čiji razvoj upravo počinje. Književna kategorija prenja, koju često samo usput spominjemo ima, dakle, iskonsku tvrdoću i onu ekspresivnost kojoj nije lako odoljeti, a koja kako piše Johan Huizinga »...ne poznaje ni elegično ni nježno. Ta je vizija zapravo vrlo zemaljski, samoživ stav prema smrti. To nije žalost zbog gubitka dragih ljudi, nego bol zbog vlastite

smrti koja se približava, koja znači samo nesreću i užas.«³⁰ I upravo je tu M. Marulić pjesnik-umjetnik i zakleti čuvar i nasljednik iskonskog bogatstva naših predaka.

BILJEŠKE

¹ I. K. Sakcinski: »Pjesme Marka Marulića«, Stari pisci hrvatski, JAZU, knj. I, Zagreb 1869, str. 234—237.

² V. Jagić: »Pjesme Marka Marulića« (predgovor), Stari pisci hrvatski, JAZU, knj. I, Zagreb 1869, str. 11.

^{2a} R. Strohal: »Hrvatska glagoljska umjetna knjiga«, Zagreb 1914, str. 15—16; R. Strohal: »Zbirka starih hrvatskih crkvenih pjesama«, Zagreb 1916, str. 55—58.

³ Oba rukopisa su bila u Kukuljevićevoj zbirci, a danas se čuvaju u Arhivu JAZU pod signaturom IVa 31 (Lucičev »Vrtal«) i Ib 83 (Lulićev zbornik).

⁴ D. Fališevac: »Hrvatska srednjovjekovna proza«, Zagreb 1980, str. 72—73.

⁵ A. Leskien: »Alt-kroatische geistliche Schanspiele«, Lipsiae 1884, str. 4—9; A. Pavić: »Historija dubrovačke drame«, Zagreb 1871; I. K. Sakcinski: »Marko Marulić i njegovo doba«, Stari pisci hrvatski, JAZU, knj. I, Zagreb 1869, str. LXXIV.

⁶ T. Batjuškov: »Le débat de l'âme et du corps«, Romania XX, str. 535—549.

⁷ Prvi put jedan montecassinski talijanski rukopis pripisuje prepiranje duše i tijela Sv. Bernardu da bi to kasnije činile i druge talijanske verzije, pa tako i naše dvije glagoljske.

⁸ C. Mc. Grath: pod »Brénainn«, Bibliotheca Sanctorum, Roma 1963, str. 400—404.

⁹ Ovo djelo uz putovanje Marka Pola u Kinu bijaše najpopularnije i najčitnije u srednjem vijeku u Evropi.

¹⁰ Schröder: »Sanct Brandan«, Erlangen 1871, str. 3—36; Jubinal: »La légende latine de Saint Brandaines«, Paris 1836.

¹¹ Acta Sanctorum, t. III, str. 599—603.

¹² K. Hughes: »On an Irish litany of pilgrim Saints compiled c. 800«, Analecta Bollandiana LXXVII, Bruxelles 1959, str. 305—331.

¹³ F. S. Stevenson: »Robert Grosseteste, Bishop of Lincoln«, London 1899.

^{13a} Međutim, ako su se Benediktovoj poemi zatrli tragovi, očito ne i njena popularnost, jer se na sličnu temu kasnije javljaju jedna latinska poema u trohejskom tetrametru, pa jedna engleska, njemačka i holandska.

¹⁴ L. Baur: »Die philosophischen Werke des Robert Grosseteste, Bischofs von Lincoln«, Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters 9, Münster 1912.

¹⁵ F. Fancev: »Nekoliko priloga za stariju hrvatsku književnost«, Građa za povijest književnosti Hrvatske, knj. 8, Zagreb 1916, str. 42—44.

¹⁶ Dom L. Gougand: »Les saints irlandais hors d'Irlande«, Louvain 1936.

^{16a} Ovdje bih posebno istakla magistarsku radnju Slavomira Sambunjaka »Bernard od Clairvauxa u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti«, Zadar 1982.

^{16b} *ibid.*, bilj. 16.

¹⁷ Karajan: »Visio Philiberti«, Frühlinggabe, Wien 1839, str. 85; Wright: »Latin poems commonly attributed to Walter Mapes«, London 1841, str. 95; Du Meril: »Poesie populaires latines anterieures au XIIème siecle«, Paris 1843, str. 217.

¹⁸ A. Radić: »O nekim eshatološkim motivima u hrvatskoj književnosti«, Sabrana djela XV, Zagreb 1937.

¹⁹ M. Marulić: iz predgovora »Juditi«, Zagreb 1950, str. 27.

²⁰ J. Hamm: »Hrvatski tip crkvenoslavenskog jezika«, Slovo 13, Zagreb 1963, str. 53—54.

²¹ V. Vinja: »Calque linguistique u hrvatskom jeziku M. Marulića«, Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb 1951, str. 546—566.

²² E. Hercigonja: »Nad iskonom hrvatske knjige«, Zagreb 1983, str. 395—396.

²³ M. Hraste: »Crtice o Marulićevoj čakavštini«, Zbornik Marka Marulića, Zagreb 1950, str. 249.

²⁴ E. Hercigonja: »Iz radova na istraživanju sintakse i stila nekih glagoljskih neliturgijskih kodeksa XV st.«, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, Zagreb 1965, str. 119—139.

²⁵ *ibid.*, str. 124—126.

²⁶ P. Skok: »O stilu Marulićeve Judite«, Zbornik Marka Marulića, Zagreb 1950, str. 167—241.

²⁷ Ovaj tekst se nalazi u glagoljskom rukopisu iz XV st. iz Berčićeve zbirke u Lenjingradu br. 5. Iz glagoljske matice tekst je ušao u Dubrovački ćirilski zbornik iz 1520. i Rudanovićev latinički poljički rukopis iz 1614.

²⁸ M. Tadin: »Glagolitic Manuscripts in the Bodleian Library, Oxford«, Oxford Slavonic Papers, t. V, Oxford 1954, str. 139—144.

²⁹ S. Ivšić: »Visio Philiberti u 'Libru od mnogijeh razloga'«, Zbornik iz dubrovačke prošlosti — Milanu Rešetaru, Dubrovnik 1931, str. 211.

³⁰ J. Huizinga: »Jesen srednjega vijeka«, Zagreb 1964 (prvo izdanje na flamanskom 1919).

GOVOREN'JE DUŠE OSUJENE I ODGOVOR ISUSOV

DUŠA OSUJENA GOVORI

- Ajme, ajme meni, koliku imiju
bolizan u meni jer boga ne vijuju!
A d'javla da gledam, ki li na zlo hlepi,
prid kim svuda predam, sve mi srce trepi.
- Drhćem kako no prut, ali kako no list, 5
kad puše vitar krut, nimiv u sebi svist.
- Ljubeći svit, koga pri ner mnjah ostavih,
tim zla se svakoga i truda dobavih.
- Ajme nevoljni ja, ča ću učiniti?
koga li ću sada na pomoć vapiti? 10
- Vičnjega boga gnjiv od sebe me odagna,
jer grišan bih i kriv, ter me doli zagna
u paklenu propast ognjena jezera.
- Uživah svita slast, sad sam pun čemera,
pun svake gorkosti; teška muka moja 15
ne ufa lahkosti imit, ni pokoja.
- Tužni, nesrićni ja, nigdar ne mnjah umrit,
ni s' svita pojti tja, ni doli u paklu prit;
da na sramotu mu, s tilom se razdilih,
s tilom onim, komu sve na volju činih. 20
- O pameti manena, ka slasti pribiraš,
s koliko brimena budu t', ne zamiraš.
- Hod' poni, tere vi', žitak ter slatkosti
kolike mi navi na dušu gorkosti.
- Življah u raskoši, štovahu me sluge, 25
sad je zlo i loše bolizni ter tuge.
- Davah puti mojoj svaki svita sulac,
za to me jami ovoj pravden prida sudac;
u kojoj nebogu vazda je goriti,
vazda, kako mogu jačat i vapiti. 30
- Ufan'ja ne imam da će kad konac biti;
nevolju ku imam, u njoj mi je život,
ne sto tisuć lit, ni sto krat toliko,
da nitkor zbrojiti ne more koliko.

Pomoći vapiju, od nikudar je' ni, 35
 vučjim glasom viju, ajme, teško meni.
 Sini, roditelji i slug mojih moći,
 bratja, prijatelji ne mogu pomoći,
 Proklet bud' oni dan, ki sam se rodio;
 proklet bud' oni stan, gdi sam se dojio; 40
 Prosed'te se puti, po kih sam kad hodil,
 i mista i kuti, gdi sam stal i sidil;
 pokol živih na toj, da kad živit stanu,
 muku, trud, nepokoj, trpit ne prestanu!
 Izgubih vrimenju i vikovnju radost, 45
 a dobih vikovnju tugu tere žalost.
 Ajme, koli lip bih, koli se jak rvah,
 mlada lita imih, umrit nigdar ne mnjah.
 Smrt mi slomi jakost, crvi ogrdiše
 u grobu mu lipost, uda se usmrdiše; 50
 dušu bog osudi, u svem pravden dosti,
 tere ju probudi u vičnje tamnosti.
 Ajme, zač ne stvorih za grihe pokoru,
 pri, ner se podložih smrtnomu zatvoru.
 Plači tere tuge jur mi ne valjaju, 55
 i sve moje druge zaman se sad kaju.
 O vi, gori ki ste još na zemaljski stan,
 kad će bit, ne viste vaš nepokonji dan;
 za to vazda stojte pripravni umriti
 tere se ne bojte ovdi doli priti. 60
 Probud' se, ki sad spiš, hiti podobriti,
 jere do noći ne viš, hoćeš li živiti.
 Sada, sad ostavi grihe, ter se boli,
 k smrti se pripravi, vruće boga moli.
 Rado se prihini, ki je na dobro mlak 65
 tere se oblini, govore: »hoću pak«;
 smrt bo se ne ustavlja, tekuče s vrimenom
 zlim tim, kih zastavlja sa griha brimenom.

ISUKRST DUŠI OSUJENI GOVORI

- Neharna duše ti otidi prokleta,
 gdi no svitline ni, jer si z grihom speta; 70
 u grih se s' slačila, nimajuć strah ni mal,
 za tva huda dila pojti t' je u pakal.
 U tamnost gorčiju od svita i u trud,
 gdi je plač očiju tere škripan'je zub,
 družba će tva biti zmiije, vuci, lavi, 75
 ki će te daviti, jere se zla ne ostavi.
 Paklenim plamenom gorit hoćeš u vik,
 jer nisi s vrimenom gorit hoćeš u vik,
 Iz ognja u ledu d'javli te hoće vlić,
 i ke s vitrom gredu, krupe će tebe tlić! 80
 Vazda ćeš ćutit smrad, smrad mnogi ozoja
 u on prokleti grad, u kom ni' pokoja.
 Tamo ti je otiti na stan nevoljni taj,
 jere ne hti služiti meni, ki t' davah raj.
 Čekah te vele lit, da bi se kajala, 85
 a ti ljubeći svit, za raj nis' hajala.
 Hoti srce tvoje da se k meni vratiš,
 a ti volje svoje li nehti da skratiš.
 Tebe sluge moje ućeći vapiše,
 a ti blude tvoje pustiti ne htiše. 90
 Da bi se skrušila bila, ostaviv grih,
 sva tvoja zla dila prositi tebi htih;
 da jere tvrja bi driva i kamika,
 teško, teško tebi po sve vike vika.
 Slast, ku s' uživala u svaki svita blud, 95
 malo je trpila, trpit će t' vazda trud,
 Tako sama hoti, jer moguć podobrit,
 nigdare ne hoti; zaman bi govorit.
 Poj poni, tvoja ćud kamo te sad ključi,
 i moje pravde sud, ki se ne prilučí. 100
 Vrata joj otvor'te d'javli, da k vama slize,
 s vami ju zatvor'te, da nigdar ne izlize
 iz te klete jame, ka muke zadajuć
 tugom svakom da me, nigdar ne pristajuć.

A sada tko želi tim zlom ne biti spet,
čini ča bog veli, otac, sin i duh svet:
tko će toj činiti, viře noseć zlamen,
blažen će živiti u vik vikom, amen.